

Miten lama tästä etenee?

ARI OJAPELTO

Markkinataloudessa on totuttu siihen, että lama tulee ja menee. Se on ikään kuin sisäänrakennettu ominaisuus, jolle ei voi mitään. Noususuhdanteen jälkeen tulee lasku, ja sitten alkaa taas nousu. Joku aina kärsii, ja joku käyttää tilannetta hyväkseen ja voittaa. Sitä kutsutaan myös omaisuuden uusjaoksi.

Nyt harrastan pientä ajatusleikkiä ja ennustan, kuinka nykyinen lama etenee. Tämä taantuma tai lama on aivan erilainen ja paljon vaarallisempi kuin aikaisemmat ylikuumenneet suhdannevaihtelut.

Tähän lamaan syyllisiä eivät ole työpaikkansa menettävät työntekijät eivätkä konkurssiin menevät yrittäjät. Ensisijaisia syyllisiä ovat poliitikot, jotka eivät ole olleet tehtäviensä tasalla. He ovat päästäneet rahoitusmarkkinat vapauden ideologian hulluannuttamina kaikesta poliittisesta ja demokraattisesta kontrollista.

Nykyinen kriisi on seurausta monista poliittisista laiminlyönneistä. Yhdysvalloissakaan poliitikot eivät ole antaneet pankkien mennä konkurssiin ja markkinatalouden ”luovan tuhon” tapahtua, vaan ovat menneet kilvan pelastamaan pankkien osakkeenomistajia jättitappioilta.

Suomessa pääministeri Matti Vanhasen johdolla valtio on tukipaketissaan varannut veronmaksajien rahoja 50 miljardia euroa takauksia (summa on suurempi kuin valtion budjetti tai valtion velka) varten ja lisäksi neljä miljardia euroa suoralle pankkituelle pääomalainoina. Valtiovarainministeri Jyrki Katainena ei paheksu lähes kuntien valtionosuuksien eli noin viiden miljardin euron suuruisen rahasumman kaatamista vanhojen ja mätien pankkirakenteiden päälle.

Suomen pankeissa oli vuoden 2007 lopulla 93 miljardia euroa. Pankkien muodostamassa Talletussuojarahastossa on tällä hetkellä varoja noin 520 miljoonaa euroa, eli teoreettisesta korvaussummasta se pystyisi vastaamaan noin yhden prosentin verran.

Suomalaispankit vielä urhoollisesti väittävät, etteivät ne nykytilanteessa tarvitse valtion miljardeja. Velkojen arvonalennusten kirjaamista taseisiin yritetään viivyttää, ja prosessi vie useamman vuoden, joten kaikkein pahimmassa tapauksessa uudesta pankkitukipaketista voi koitua maksettavaksi 10 000 euroa jokaiselle suomalaiselle.

Nykyisen maailmanlaajuisen finanssikriisin taustalta löytyvät mm. spekulatiivinen pörssi-kauppa, kaiken kontrollin ulkopuolella oleva johdannaiskauppa, veroparatiisit, joita ei ole laitettu kuriin jne. Poliittinen valta on jo pitkään ollut alisteista pääomamarkkinoille, jolloin poliitikoille on jäänyt vain sivustakatsojan ja aspiriinin tarjoajan rooli. Ymmärtämättömyyttään he ovat pienentäneet omaa leikkikehäänsä.

Pääoman edustajat, pankinjohtajat ja erityisesti investointipankkiirit ovat ottaneet tästä ”vapaudesta” ilon irti. On syntynyt rahoitusmarkkinoiden ”hullut päivät”. Poliittiset päättäjät, saati sitten tavallinen kansa, eivät tiedä juuri mitään pankeille annetusta mahdollisuudesta taikoa rahaa tyhjästä.

* * *

Jo tavallisessa pankkitoimessa säästäjien pankkiin kiikuttamia roposia vastaan pankeilla on oikeus ottaa 90 prosenttia lainarahaa toisilta pankeilta tai keskuspankeilta lainanantonsa lisäämiseksi. Joissakin eurooppalaisissa pankeissa omarahoitusosuus on vain pari prosenttia.

Keskuspankeilla ei tietenkään ole tuollaisia summia rahaa holveissaan, vaan ne voivat painaa lisää seteleitä tai myydä velkakirjoja, ja niitä vastaan ne voivat jakaa ”virtuaalirahaa” tavallisille pankeille. Siellä se muuttuu taseissa reaali-rahaksi, jota vastaan voidaan taas ottaa uutta lainaa, ja näin pankkien kupla paisuu. Kun tämä uusi lainaraha siirtyy kaupankäynnin seuraukse-

na toiselle pankille, se on taas uusi talletus, jota vastaan voi taas lainata uutta rahaa tyhjästä. Siis laina luo kuvitteellisia talletuksia ja taas pankkien kupla kasvaa edelleen.

Pankkien välisessä kaupassa lainojen takuuksi annetaan velkakirjoja, joiden sisällöstä on nyt tullut ongelma. Näistä investointipankkiirien innovoimista ja paketoimista *hedge-fundeista* on tullut pankkimaailman jättikupla. Nämä investointipankkiirien taikomat ns. vipu- tai suojarahastot voivat sisältää ihan mitä vain arvottomista velkapapereista johdannaisiin. Niitä finanssialan huip-puavivot kirnusivat rakentamalla valtavia velkapaketteja ja myymällä osuuksia niistä eteenpäin.

Lopuksi kukaan ei tiennyt niiden sisällöstä ja arvosta mitään. Kaikki toimi vain pankkien keskinäisen ns. luottamuksen varassa. Nyt nämä sijoitusammattilaiset eivät enää luota toisiinsa ja pankkimaailma on koomassa.

Tällä *termiinien, swappien ja warranttien* aikakaudella pörssikaupasta on tullut varsinaista venäläistä rulettia. Ne ovat kaiken virallisen kontrollin ja tilastoinnin ulkopuolella. Näiden kuplamarkkinoiden suuruutta ei tiedä kukaan tarkasti, mutta arviot niiden suuruudesta liikkuvat 60 biljoonasta 1 000 biljoonaan euroon (biljoona = 1 000 miljardia). Kun näitä summia verrataan koko reaali maailman bruttokansantuotteen (BKT), joka on 48 biljoonaa ja joka sisältää kaikki maailman tuotannon ja palvelun arvon, poliitikkojen pitäisi vihdoon tajuta vapautus-ideologiansa seuraukset.

Pörssikaupan sisältämästä ”ilmasta” kenelläkään ei ole tarkkaa tietoa. Ensimmäiset todennukset on julkistettu Islannista. Siellä pankinjohtajien ja muiden finanssinerojen vastuuttomien toimien seurauksena velkapapereista hävisi tai vaan tuuliin 94 prosenttia.

Tämän suuruista aikapommia ei ole ollut aikaisempien lamojen yhteydessä. Sen suuruudesta saa hämärän kuvan pienellä laskuharjoituksella. Jos reaali maailman 48 biljoonan vuosittaiseksi reaali tuotoksi arvioisi viisi prosenttia, niin vuosituotto olisi n. 2,4 biljoonaa. Jos 60 biljoonasta olisi Islannin 94 prosentin sijasta vaikka vain 50 prosenttia ilmaa ja kaikki reaali maailman tuotto laitettaisiin tähän pankkimaailman mustaan aukkoon, sen maksaminen kestäisi 12–13 vuotta.

Jos taas aikapommin pahin vaihtoehto olisi 1 000 biljoonaa, niin takaisinmaksuaika olisi yli 200 vuotta! Siksi poliitikkojen tulisi olla erityisen varovaisia antaessaan veronmaksajien rahoilla

luottotakuuta tai pääomarahoitusta pankeille, jotka ovat omalla vastuuttomalla keinottelutoiminnallaan ajaneet itsensä konkurssitilaan.

Tämä laskelma on todella vain kuvitteellinen, sillä reaali maailman tuotot eivät suinkaan ohjau- du poliitikkojen määräysvaltaan, vaan rikkaille pääomanomistajille. He eivät suinkaan ole valmiita maksamaan pankinjohtajien hölmöilyjä. Hekin huutavat maksumieheksi tavallista veronmaksajaa rahoitusmarkkinoiden hengissä pysymisen nimissä.

Poliitikot sitten ymmärtämättömyyttään keräävät veronmaksajilta veroina pankkien pelastuspaketit. Nekin rahat ovat sitten pois työpaikkoja luovista investoinneista, palkankorotuksista ja hyvinvointipalveluista.

Valtioilla ei tietenkään ole holvissaan sellaisia miljardimääriä, joita pankkien pelastamisessa tarvitaan, vaan nekin joutuvat menemään hattu kourassa kerjäämään pankeilta lainarahaa, jotta ne voisivat pelastaa lainoittajansa! Ja taas velkakupla kasvaa. Yhdysvaltalaisen New Yorkin yliopiston taloustieteen professori Nouriel Roubini on varoitellut finanssikuplasta jo etukäteen. Tämä ”tuomion tohtori” on todennut, että maailman luottotappiot ovat jo nyt suuremmat kuin pankkien omat pääomat.

Vaikka Yhdysvalloissa on jo nyt syydetty satoja miljardeja dollareita pääomalainoihin, niiden yritys elämälle ja kuluttajille annettavat lainat ovat silti supistuneet. Herää kiusallinen kysymys, mihinkähän ne rahat ovat hävinneet?

Finanssikriisiä on pahentamassa muitakin katastrofiherkkiä pelejä. Isot *hedge*-rahastot keinotelevat velkavetoisesti ottamalla lainaa koomassa olevista japanilaisista pankeista puolen prosentin korolla (Japanissa rahalle ei löydy enää investointikohdetta) ja sijoittamalla ne korkeamman koron instrumentteihin. Tämä on tuonut markkinoille paljon löysää rahaa ja jyrkentänyt osaltaan osakemarkkinoiden alamäkeä. Pelkästään näiden jenipohjaisten ns. *carry trade* -positioiden arvoksi on arvioitu 1 000 miljardia euroa.

* * *

Ja sitten varsinaiseen ennustamiseen. Maailmalla rikkaille on kasautunut liikaa sekä todellista että virtuaalirahaa, jolle ei enää löydy todellista tuotannollista investointikohdetta. Teollisuusmaiden automatisoitunut tuotanto ja teknologian mahdollistama työpaikkojen siirto halpatyömaihin se-

kä internetpohjaiset itsepalvelujärjestelmät syövätkä markkinoilta työpaikat ja ostovoiman. Siksi maailman BKT:n kasvu on hyytynyt nollasummamarkkinoiksi.

Vielä 1960-luvulla BKT:n kasvu oli noin neljä prosenttia. 70-luvulla, maailmankaupan vapautuessa kasvu oli vielä kaksi prosenttia ja Saksa toimi vielä Euroopan veturina. 80-luvulla kasvu supistui jo puoleentoista prosenttiin ja talousveturin valtikka siirtyi Japaniin. 90-luvulla kasvu oli enää vain yksi prosentti ja Japanin talous oli joutunut koomaan. Pientä Kaukoidän tiikerien pyrähdystä lukuun ottamatta maailman ainoaksi talousveturiksi siirtyi Yhdysvallat ja sen vanavedessä Kiina.

2000-luvulla kasvu painui alle jo prosentin. Nykyisen laman jälkeen ollaan pakkasen puolella. Nyt sitten tämä viimeinenkin talousveturi on rojahtamassa. Se olikin jo hyvin ennustettavissa, koska koko kasvu perustui pelkkään velkaan, kuten pankkimaailmassa. Kun rahoitusmarkkinat avattiin freedmanilaisen vapauden hengessä, kokoomuspuolue ja uusliberalistiset taloustieteilijät lupasivat sen johdosta jatkuvaa kasvua ja hyvinvointia kaikille tasapuolisesti. Kävikin aivan päinvastoin.

Nykyisillä nollasummamarkkinoilla tuottavuuden lisäys teknologian avulla lisää automaattisesti teollisuusmaiden työttömyyttä. Työttömyysongelma on pysyvä ja kasvava, sillä koko maailman työvoimasta yli puolet on valmiiksi varastossa ja kaiken virallisen työvoimatilastoinnin ulkopuolella.

Yhdysvallat on ylivelkainen kaksi kertaa yli EU-maiden normin: osavaltiot ovat ylivelkaisia, yritykset ovat ylivelkaisia, kansalaiset ovat ylivelkaisia lähes kaksi kertaa vuosiansioidensa verran ja lisäksi luottokorttivelat. Vuonna 2008 amerikkalaisten pörssivarallisuudesta katosi 5 000 miljardia dollaria. Pörssikurssit ovat laskeneet vasta 40 prosenttia. Talousprofessori Nouriel Roubini on ennustanut, että pörssikurssit laskevat tänä vuonna vielä 20 prosenttia. Kaiken kukkuraksi Yhdysvaltojen kaksi samanaikaista sotaa on imeinyt kansakunnan voimavaroja jo yli 10 000 miljardia dollaria.

Yhdysvalloissa liittovaltion ja kansalaisten velat ovat 300 prosenttia kotimaisesta BKT:sta! Luottokelvottomille kansalaisille pakkomyydyt *subprime*-lainat vain laukaisivat mahot rahoitusmarkkinat. Rojahdus tulee olemaan raju, ja 2,7 miljoonaa uutta työtöntä runsaan kahdeksan miljoonaa

nan lisäksi ovat vain pientä esileikkiä siitä, mitä tuleman pitää. Köyhien määrä Yhdysvalloissa on paisunut jo viidennekseen väestöstä. Taloustieteilijä Paul Krugman on todennut, että amerikkalaisten nettovarallisuus ei ole kasvanut koko tällä vuosikymmenellä, vaan on alempi kuin vuonna 2001.

Edes tänä eikä ensi vuonna nähdä Yhdysvaltojen laman pohjaa, sillä pankinjohtajat piilotelevat viimeiseen asti roskalainojaan ja velkapapereidensa luottotappioita säilyttääkseen työpaikkansa. Pankkeja kaatuu Yhdysvalloissa vielä kuin heinää pienestä valtion 700 miljardin dollarin tukipaketista huolimatta. Ketjureaktiona terveitä yrityksiä kaatuu ja Yhdysvaltoihinkin tulee massatyöttömyys. Kun pörssikurssit laskevat, tuhon kierre vain kiihtyy, eläkeläisten säästöt häipyvät taivaan tuuliin ja heidänkin perusturvan sa järkkyy.

Koska Yhdysvalloissa autoista 90 prosenttia myydään velaksi, eivätkä kansalaiset saa enää pankeista lainarahaa, autojätti General Motors on menossa konkurssiin. Jos Barack Obama ei saa riittävää pelastuspakettia kasaan, sen mukana häviävät autoteollisuuden alihankkijat sekä mahdollisesti myös vaikeuksissa olevat Ford ja Chrysler. Ford on jo ilmoittanut luopuvansa Volvosta.

General Motors on pyytänyt liittovaltiolta tukea peräti 22 miljardia dollaria ja silti päättännyt luopua Saabista. Jos Saab kaatuu, se vaikuttaa myös Suomen alihankintaketjuun ja työllisyyteen. Saabin kohtalo on karmaiseva esimerkki tytäryhtiötaloudesta ja globalisaatiosta. Asuntojen arvot ovat tippuneet Detroitissa jo kolmasosaan, ja pankkien haltuun siirtyneitä asuntoja pakkomyydään pilkkahintaan jopa 500–1 000 dollarilla. Vuonna 2008 amerikkalaisia koteja pakkohuutokaupattiin jo 2,5 miljoonaa.

Yhdysvaltojen BKT:sta 70 prosenttia on kuluttajien ostovoiman varassa. Kiinalaiset ovat edesauttaneet keinotekoisesti amerikkalaisten ostohaluja ostamalla valtion velkapapereita. Jo nyt joka päivä massoittain kauppoja ja pikkuyrityksiä menee konkurssiin ja lopettaa toimintaansa, kun pankeista ei enää saa käyttöpääomaa.

Ketkä sitten häviävät, kun Yhdysvallat vajoaa lamaan? Sen suurimpia lainoittajia ovat Japani ja Kiina. Amerikan luottotappiot pitävät Japanin edelleen koomassa, ja Kiinalle ne merkitsevät vakavaa uhkaa pitkään jatkuneelle kymmenen prosentin vuotuiselle talouskasvulle. Jo kirjassani ”Ahneuden aika” (2006) ennakoin myös Kiinan

romahdusta. Se tapahtuukin luontevasti Amerikan romahduksen yhteydessä. Kiinahan on nopeasti muuttunut koko maailman teollisen tuotannon pajaksi, josta orjia ei tarvitse enää kuljettaa teollisuusmaiden pajoihin.

Luottotappioiden lisäksi Amerikan kuluttajien alho on vakava uhka Kiinan jatkuvalle kasvuille. Halvat hikipajojen tuotteet eivät enää mene kaupaksi entiseen mallin. Jotkut taloususkovaiset uskoivat Kiinan kasvun jatkuvan maailman tappiin.

Huvittavinta Kiinan kohdalla on se, että sillä on kansallisesti yksi maailman kovimmista säästämistästeista, koska maasta puuttuu kaikkalainen sosiaaliturva. Säästöjä ei kuitenkaan ole investoitu omaan maahan, vaan keinottelurahana Yhdysvaltoihin. Oman maan valtava infrastruktuurirakentaminen on lainoitettu ulkomaisella velkarahalla. Lainoittajat ovat pääosin ulkokiinalaisia miljardöörejä ja pankkiireja, jotka asuvat Hongkongissa, Singaporessa, Taiwanissa ja Koreassa. Japanilaiset ja Kaukoidän pankit sekä öljyllä rikastuneet arabipankit ovat myös voimakkaasti mukana Kiinan lainamarkkinoilla.

Vaikka Yhdysvaltojen talousromahdus on vasta alkuaskelmilla, sen heijastus Kiinaan on jo ollut melkoinen. Kymmenen miljoonaa kiinalaista on jo nyt joutunut työttömäksi. Uuden vuoden juhlan ja loman jälkeen 20 miljoonaa siirtotyöläistä on jäänyt kotiseudulleen, kun rannikolta ovat työt loppuneet. Pörssikurssit ovat laskeutuneet jo 65 prosenttia, joten eläkeläiset ovat jääneet puille paljaille. Ennestäänkin kiinalaisilla on ollut vaikeaa. Peräti 72,5 prosentilla maan noin 100 miljoonasta siirtotyöläisestä on palkkasaatavia hallituksen selvityksen mukaan 12 miljardia dollaria.

Jos tai kun Kiina joutuu elvyttämään työttömyysongelmien takia kotimaista kysyntää, se joutuu pienentämään Yhdysvaltojen valtionvelan rahoittamista. Sen seurauksena dollari halpenisi ja Yhdysvallat joutuisi kiristämään finanssipolitiikkaansa. Lamatilanteessa se olisi katastrofaalista myös Yhdysvaltojen työllisyydelle. Kiinan valtio on perustanut 400 000 aseellista kansanpoliisia pitämään odotettavissa olevat levottomuudet ja mielenosoitukset aisoissa.

Ne ovatkin tarpeen sen jälkeen, kun talousguru Milton Freedman kävi opettamassa Deng Xiaopingille uusliberalistista vapautta ja yksityistämistä. Kun valtion varallisuutta huutokaupattiin, kommunistisen puolueen virkailijat sukulai-

sineen kaappasivat parhaat palat ja olivat jonon kärjessä haalimassa isoimmat voitot, aivan kuten Venäjän oligargit Neuvostoliiton hajoamisen yhteydessä. Freedmanin vapauden ideologian seurauksena 90 prosenttia Kiinan uusista *yuan*-miljardööreistä on kommunistisen puolueen virkailijoiden lapsia. Näiden 2 900 kiinalaisen ”pikkuprinssin” omistaman omaisuuden yhteisarvo on 260 miljardia dollaria.

Yli 40 prosenttia Kiinan bruttokansantuotteesta on suoria ulkomaisia sijoituksia, jotka aikaisemmin investoitiin läntisiin teollisuusmaihin. Valtavista investoinneista huolimatta ulkomaiset yhtiöt ovat luoneet Kiinaan vain vajaat kymmenen miljoonaa työpaikkaa. Nokiankin kännykkätehtaat siellä ovat niin pitkälle automatisoituja, että palkkakustannusten osuus tuotteen tehdashinnasta on vain yksi prosentti!

Teknologisesti vanhanaikaiset valtio-omisteiset tehtaat ovat samanaikaisesti joutuneet kilpailuyistä vähentämään 27 miljoonaa työpaikkaa (1998–2002). Työpaikkojen nettohävikki on ollut 15 miljoonaa teollista työpaikkaa. Hävikki on tuntuva, sillä Kiinan talous on vain samaa kokoluokkaa kuin Saksan talous.

Näille Kiinaan investoijille sen romahdus olisi tosi paha isku, sillä valtavat patohankkeet, moottoritiet (15 000 moottoritiehanketta), uudet rautatiet (15 000 km) lentoasemat (200 kpl), lukemattomat satamat ja sillat itsessään eivät tuota lainarahoja takaisin.

Lainat eivät ole pitkäaikaisia velkapapereita vaan lyhytaikaisia pankkiluottoja. Lisäksi Kiinan pankit ovat pääosin konkurssikypsiä valtio-omisteisiä pankkeja, joiden rahat menevät huonojen valtionyhtiöiden pyörittämiseen. Pankkien lainojen kokonaismäärä oli jo vuonna 2004 kohonnut viisinkertaiseksi valtion budjettiin verrattuna. Jo vuonna 2003 valuuttavarantoja jouduttiin siirtämään 45 miljardia dollaria kahdelle suurelle valtion pankille. Valtionpankkien lainakannasta nyt jo yli puolet on ongelmaluottoja.

Kiinan romahduksen jälkeen monikansallinen pääoma joutuu taas etsimään ”uusia lupaavia markkina-alueita”. Intia tuntuisi seuraavalta kolonialisoinnin kohteelta, koska 90 prosenttia sen työvoimasta on virallisen työvoiman ulkopuolella. Sen romahduksen jälkeen vuorossa on Afriikka, jossa hyödynnettävissä ovat maailman köyhimmät ja kurjimmat ihmiset.

* * *

Yhdysvaltojen ja Kiinan tilanne ei voi olla vaikuttamatta Euroopan ja Suomen taloudelliseen tilanteeseen. Eurooppa on jo pari vuosikymmentä ollut valmiiksi hitaan kasvun alue, joten kun Suomen päämarkkinat menevät vientiyrityksiltämme tukkoon, massatyöttömyys tulee valitettavasti vääjäämättä myös Suomeen.

Joka päivä uutisista kuulemme jo nyt, että Suomessakin yritykset ”varmuuden vuoksi” lomauttavat ja irtisanovat määräaikaisia työntekijöitään. Ahneet ulkomaiset osakkeenomistajat eivät halua edes tilapäisesti vaarantaa voittojaan eivätkä suomalaiset johtajat optioitaan ja bonuksiaan.

Pankkimailman ahneuden ja vastuuttomuuden seurauksena nykyinen lama tulee olemaan

pitkä ja sitkeä. Ennustaisin pituudeksi vähintään viittä vuotta ja hitaaseen toipumiseen vielä toinen mokoma. Lama ei mene ohi vuodessa eikä kahdessa, kuten useimmat pankkien ekonomistit uskovat.

Laman aikana pankki- ja rahoitusmaailma pitäisi poliitikkojen toimesta laittaa täysin uuteen uskoon, jottei sama ongelma olisi muutaman vuoden kuluttua jälleen edessä. EU-maiden johtajat ovat puuhanneet Kansainvälistä valuuttarahastoa (IMF) finanssimarkkinoiden suitsemiin. Siinä ”pelastusmallissa” laitettaisiin itse asiassa pukki kaalimaan vartijaksi. Toista edellä kuvatun kaltaista lamaa yhteiskuntarauha ei enää kestäisi, ei meillä, eikä muuallakaan.